

**ОСОБЕНИ ХИПОТЕЗИ НА НАСЛЕДЯВАНЕ
НА ДРУЖЕСТВЕНИ ДЯЛОВЕ И АКЦИИ
ОТ ДЪРЖАВАТА И ОБЩИНАТА
И УПРАЖНЯВАНЕ НА ПРАВАТА ПО ТЯХ
ПРИ БЕЗВЕСТНО ОТСЪСТВИЕ**

д-р Ани Кънева, адвокат

Резюме: Въпросът за наследяване на дружествени дялове и акции става все по-актуален, имайки предвид приемането на Търговския закон през 1991 г. и изминалото време от тогава до сега. Освен основните въпроси, свързани с наследимостта, съответно ненаследимостта на членството, нужда да бъдат разгледани имат и особените хипотези на незаето наследство, положението на заветниците при обявяване на безвестно отсъствие, както и приложението на чл. 10 и чл. 11 ЗН в хипотезата на наследство, в чийто състав се съдържат дружествени дялове и акции.

Ключови думи: наследяване, наследство, дружествени дялове, акции, членство, членствени права, незаето наследство

**SPECIAL HYPOTHESES OF INHERITANCE
OF COMPANY SHARES AND STOCKS FROM
THE STATE AND THE MUNICIPALITY
AND THE EXERCISE OF THE RIGHTS THEREUNDER
WHEN THE WHEREABOUTS ARE UNKNOWN**

Ani Kaneva, PhD and Attorney at Law

Abstract: The issue of inheritance of company shares is becoming more and more topical given the adoption of the Commerce Act in 1991 and the time that has passed since then. In addition to the main issues of inheritance, or non-succession of membership, the special hypotheses of vacant succession, the situation of legatees in the event of a declaration of unknown whereabouts, and

the application of Articles 10 and 11 of the Inheritance Act in the case of an inheritance comprising company shares need to be addressed.

Key words: inheritance, succession, company shares, stocks, membership, membership rights, vacant succession

§ 1. Въведение

В исторически и сравнителноправен аспект са известни две системи за придобиване на наследство – системата на приемане и системата на отказа¹. Историческият преглед на ЗН у нас свидетелства за преминаване от системата на отказа към системата на приемане в ЗН (отм.) и съответно в ЗН от 1949 г. Отмененият ЗН е възприемал системата на отказа – придобиването на наследството е ставало автоматично, без да е необходимо волеизявление за приемането му². С приемане на ЗН от 1949 г. у нас е възприета системата на приемането като приложима система за придобиване на наследство³. Чл. 48 ЗН предвижда изрично, че наследството се

¹ Подробно е разгледан въпросът от **Петров, В.** Наследяване на задължения и отговорност за завести. С., Сиела (Petrov, V. Nasledyavane na zadaljeniq i otgovornost za zaveti. S., Siela), 2020, 75 – 87; от гледна точка на римското частно право вж. **Петров, В.** Правото на наследяване – римскоправни основи (Petrov, V. Pravoto na nasledyavane – rimskopravni osnovi). – Ius romanum, 2018, № 3, 81 – 90.

² Преобладаващото твърдение в доктрината е, че при отменения ЗН е действала системата на отказа. Това обаче не е безспорен въпрос в литературата. В подкрепа на това твърдение са изложили тезите си – **Тончев, Д.** Коментар върху Закона за наследството. Том 4. С., Драгиев и с-ие (Tonchev, D. Komentar varhu Zakona za nasledstvoto. Tom 4. S., Dragiev i s-ie), 1926, с. 17; **Венедиков, П.** Система на българското наследствено право. С., Книпеграф (Venedikov, P. Sistema na balgarskoto nasledstveno pravo. S., Knipegraf), 1939, 225 – 227 и др. Противоположната теза, че при действието на отменения ЗН е действала системата на приемането, също има своите поддръжници. В този смисъл са изложили становищата си – **Фаденхехт, Й.** Новият закон за наследството. – Юридическа мисъл (Fadenheht. Y. Noviyat zakon za nasledstvoto – Yuridicheska missal), год. IV (1949), № 2 – 3, с. 154; **Венедиков, П.** Система на българското наследствено право. С., Книпеграф (Venedikov, P. Sistema na balgarskoto nasledstveno pravo. S., Knipegraf), 1945, с. 201 – 203 и пр. – цит. по **Петров, В.** Наследяване на задължения..., с. 86 – бележки под линия.

³ **Цанкова, Ц.** и др. Закон за наследството. Научноприложен коментар. С., Труд и право (Tsankova, Ts. i dr. Zakon za nasledstvoto. Nauchnoprilozhen komentar. S., Trud i pravo), 2016, с. 545; **Петров, В.** Приемане на наследство, С., Сиела (Petrov, V. Priemane na nasledstvo, S., Siela), 2014, с. 107; **Чолакова, А.** Наследствената трансмисия. С., Нова звезда (Cholakova, A. Nasledstvena transmisiya, S., Nova Zvezda), 2022, с. 79; **Станева, А.** Наследствено право, С., Сиела (Staneva, A. Nasledstveno pravo, S., Siela), 2022, с. 295.

придобива с приемането му. Характерно за нея е, че придобиването на наследството се обуславя от действителната воля на наследника. Приемането може да бъде както изрично, така и чрез конклюдентни действия. От откриване на наследството до момента на неговото приемане обаче може да мине дълъг период от време, в който наследството остава без титуляр. Съвременният ЗН не предвижда срок за приемане на наследството, поради което е възможно да мине значителен период от време, в който наследниците не приемат наследството. За периода от откриване до приемане на наследството то е вакантно, т.е. няма титуляр. Законът предвижда механизъм за защита на кредиторите на наследството посредством предвидената възможност в чл. 51 ЗН за съдебен ред за определяне на срок за приемане на наследството. До 1992 г. у нас е бил приложен 5-годишен срок за приемане на наследството. Системата на приемането е възприета и от други европейски законодателства – Италия, Франция, Испания и др.

За времето, в което няма титуляр, наследството се нарича незаето, като управлението се урежда от разпоредбата на чл. 59 ЗН. Бездействието на наследниците, както и хипотезата на отсъствие или неизвестност на наследника изискват механизъм за защита на интересите на заинтересованите лица, в т.ч. кредиторите на наследството. Такъв механизъм е назначаването на управител на основание чл. 59 ЗН и обявяването на безвестно отсъствие на основание чл. 8 ЗЛС и следващите. Настоящото изследване в първата си част изследва въпроса за незаетото наследство, за упражняване на правата по него, когато в обема му се съдържат дружествени дялове и акции.

Втората част на настоящия труд изследва приложението на чл. 11 ЗН, когато в състава на наследството се съдържат дружествени дялове, акции и дялове в персонални дружества. Чл. 11 ЗН предвижда специална хипотеза относно последиците за имуществото на наследодател, който не е оставил наследници. Той може да не е имал наследници по закон, да е имал, но всички да са се отказали от наследството, или да е имал наследници, но всички да са недостойни. В тези случаи имуществото преминава към държавата, освен изчерпателно изброени⁴ видове имущество, което става

⁴ **Марков, М.** Придобиване на имущества от общините по чл. 11 ЗН. – Собственост и право (Markov, M. Pridobivane na imushtestva ot obshtinite po chl. 11 ZN. – Sobstvenost i pravo), 2000, № 4, с. 39.

собственост на общината. Предмет на настоящото изследване са няколко въпроса. На първо място, каква е ролята на държавата и на общината в хипотезата на чл. 11 ЗН, обхващат ли се дружествените дялове и акции от имуществото, посочено в чл. 11 ЗН, и у кого преминават те, в случай че наследодателят няма наследници.

1. Упражняване на права по дружествени дялове и акции, включени в незаето наследство, в случай на безвестно отсъствие

1.1. Незаето наследство

Изясняването на въпроса за упражняване правата по дружествени дялове и акции предполага изясняване на общите положения относно незаетото наследство. Разглеждането на въпроса е от съществено значение, понеже у нас е възприета системата на приемане на наследството, според която, за да бъде придобито наследството, е необходимо неговото приемане – направо (изрично или мълчаливо) или по опис.

С откриване на наследството за посочените в закона или завещанието лица възниква правото да го приемат или откажат. Преминаването на имуществото в патримониума на наследниците не става автоматично – необходимо е приемане на наследството, чието действие е обратно – имуществото се счита преминало в правната сфера на наследниците от момента на смъртта на наследодателя.

Приемането на наследството става с изрични или конклюдентни действия направо или по опис. Между откриването на наследството и неговото приемане често протича известен период от време. Този период от време може да бъде кратък – приемането да бъде направено непосредствено след откриване на наследството или след изминаването на значителен период от време. Възможно е наследодателят да няма наследници, наследниците да не са известни, всички наследници да са се отказали, да има наследници, но те да имат нужда от време да преценят дали искат да приемат наследството, или пък има наследници, които узнават късно за откриване на наследството.

За периода от откриване на наследството до неговото приемане имуществената съвкупност, останала от наследодателя, практически е ничия. Имуществото няма титуляр, докато наследството не

бъде прието, като приемането поражда своето ретроактивно действие. За този период наследството се нарича незаето или вакантно наследство. За да се сложи край на висящността, е необходимо наследникът да приеме наследството, а ако е повече от един – докато приемат всички, призовани към наследяване⁵.

Целта на законодателя при уредбата на незаетото наследство е защита на имуществените права и съхраняване на наследството. По този начин се защитават и правата на наследниците и кредиторите на наследството. Действията, които законът предвижда, са действия на управление. Това са действия на обикновено управление, които се предприемат с цел запазване на имуществото. Действията относно незаето наследство са действия на управление, доколкото законът допуска да бъдат извършвани действия на разпореждане с разрешение на съда по местооткриване на наследството. Тези действия по управление могат да бъдат извършвани от наследниците или от нарочен управител. Действията на управление, извършвани от наследниците, не се приемат за действия по мълчаливо приемане на наследството.

Механизмите за защита на незаетото наследство са уредени в чл. 553 – 559 ГПК, в глава петдесет и втора, Производство по открито наследство. Процесуалният закон предвижда процедура по запечатване и опис, която може да бъде инициирана от изчерпателно определен кръг лица и се извършва от съда по местооткриване на наследството или от съда по мястото, в което се намира имуществото, или от общината, или от съдебен изпълнител в случаите, предвидени в чл. 553, ал. 2 ГПК. Чл. 554 ГПК определя кои лица могат да искат запечатване на имуществото. Това са: 1. всеки, който претендира, че има право на наследство; 2. кредиторът, който има изпълнителен лист срещу починалия; 3. прокурорът и кметът на общината, района или кметството, когато има отсъстващи наследници.

Всеки, който има право да иска запечатване, може да иска запечатване и опис на имуществото. Тези действия се извършват от органа, постановил запечатването. При извършване на опис се съставя протокол, в който се описват поотделно всички вещи по реда на запечатването. За оценка на вещите може да бъде назначено вещо лице. При описа могат да присъстват наследниците на починалия и кредиторите. Законът предвижда опис да може да се извърши и без да е направено запечатване.

⁵ Петров, В. Приемане на наследство..., с. 150.

1.2. Упражняване на права по дружествени дялове и акции, част от обема на незаето наследство

При откриване на наследството обикновено управлението на наследственото имущество се поема от някой или всички наследници, без това да означава, че те конклюдентно приемат наследството. Управителните действия са насочени към поддържане и запазване на наследственото имущество до момента на неговото приемане⁶. Наследникът е длъжен да полага грижата на добър стопанин⁷, но за разлика от управителя, назначен на основание чл. 59 ЗН, той няма задължение да извърши опис на наследството, нито има представителна власт за предявяване и отговаряне по искиове във връзка с наследственото имущество. Наследникът има право да приема добивите на наследството и да ги съхранява за сметка на наследниците⁸.

Чл. 59 ЗН предвижда назначаване на управител на наследството, когато наследникът е с неизвестно местожителство или не е поел управлението на наследството. Ако има наследник с известно местожителство и той е поел управлението на наследственото имущество, не е налице основание за назначаване на управител⁹. Назначаването на управител на наследството става служебно от районен съд или по молба на заинтересованите лица (кредитори и/или заветници). Правата и задълженията на назначения управител са предвидени в чл. 59, ал. 2 ЗН. Той има задължение да състави опис на наследственото имущество. Има право на представителна власт по отношение на исковите относно наследствените имущества и задължения, като представителната власт е пасивна и активна – има право както да предявява, така и да отговаря по заведени искиове. Управителят няма право да се разпорежда с наследственото имущество по принцип. Същият чл. 59, ал. 2 ЗН предвижда възможност за изпълнение на наследствени задължения, изпълнение на завети и продажба на наследствени имоти само с разрешение на районния съд. Управителят на наследството действа от името и за сметка на наследниците. Той не действа лично за себе си или за своя сметка.

⁶ Р. № 43 от 3.05.2016 на ВКС по гр. д. № 4210/2015, III г. о.

⁷ Петров, В. Приемане на наследство..., с. 159.

⁸ Цанкова, Ц. и др. Закон за наследството..., с. 62.

⁹ Р. от 10.09.2012 по ч.гр.д. № 9536/2012 на СГС.

Последиците от неговите действия възникват по отношение на наследниците и съответно за наследственото имущество¹⁰.

Както в хипотезата на управление на наследството от наследник на основание чл. 58 ЗН, така и в хипотезата на управител на наследството, назначен на основание чл. 59 ЗН, функциите на посочените лица са само управителни. Изключение прави предвидената в чл. 59, ал. 2 ЗН възможност управителят да извърши посочените разпоредителни действия с разрешение на районния съд. По отношение на упражняване на правата по дружествените дялове и акции в обема на незаетото наследство следва да се отчетат спецификите на съдържащите се в тях права и спецификите на отделните видове търговски дружества. Могат да се направят няколко извода, общоприложими за всички търговски дружества. Правото на глас, произтичащо от притежаването на дружествените дялове и акции, е лично право. В ООД, СД, КД то не се наследява, а наследникът следва да бъде приет в дружеството, за да може да упражни правото си на глас. По отношение на АД, въз основа на чистия капиталов характер на дружеството, членството се наследява, в това число и съдържащото се в него право на глас. По правило правото на глас е лично право на съдружника, съответно на акционера. То не може да бъде упражнявано от други лица, освен при условията на изрично упълномощаване (чл. 137, ал. 6, чл. 260у ТЗ). Строго персоналният характер на СД изключва възможността правото на глас да бъде упражнявано от трето за дружеството лице. По отношение на КД отново е недопустимо упражняване правото на глас от страна на трето лице. Положението на неограничено отговорния съдружник е като това на съдружник в СД и както посочих, строго личният характер обуславя необходимостта от лични действия при упражняване на правата на съдружника. От друга страна, ограничено отговорният съдружник според буквалното тълкуване на закона няма право на управление и не може да спира решението на неограниченоотговорните съдружници, което прави поначало недопустимо участието на този вид съдружник в управлението и представителството.

¹⁰ **Петров, В.** Хипотези за назначаване на представителна власт на управителя на наследство (Petrov, V. Hipotezi na naznachavane na predstavitelna vlast na pravitelya na nasledstvo – <https://www.challengingthelaw.com/semeyno-i-nasledstveno-pravo/naznachavane-predstavitelna-vlast-upravitel-nasledstvo/>).

По отношение на ООД, за да бъде налице изрично упълномощаване, е необходимо упълномощителят да е придобил членство в съответното търговско дружество¹¹. От това следва, че управителят на наследството, независимо дали е наследник, който все още не е приел наследството, или нарочно назначен управител от съда, не може да упражнява правото на глас по дружествените дялове. Още повече че с факта на смъртта членството в посоченото дружество се прекратява.

Чл. 220, ал. 1 ТЗ урежда възможност за участие в ОС на акционерите лично или чрез представител. Чистият капиталов характер и възможността, предвидена в чл. 220, ал. 1 ТЗ за участие в ОС чрез представител, обуславят извода, че на управителя на незаето наследство следва да се признае правото да гласува в ОСА в случай че е необходимо действие с оглед запазване на наследството, в частност акциите в обема му, и в случай че действието попада в рамките на обикновеното управление и не води до разпореждане по какъвто и да е начин с акциите. Със смъртта на акционера, макар и все още акциите да не са получили нов титуляр в лицето на приелия наследството наследник или заветник, съм склонна да призная правото на управителя на незаето наследство да упражнява правата по акциите с оглед запазване обема на наследственото имущество.

Състоянието на висящност на незаетото наследство продължава до момента на неговото приемане. Това положение може да продължи много дълго и крие сериозна опасност от нарушаване

¹¹ Според част от доктрината разпоредбата на чл. 137, ал. 6 ТЗ предоставя възможност за представителство в ОС на съдружниците освен от пълномощник, упълномощен с изрично пълномощно, още и от посочения в разпоредбата законен представител. Така **Стефанов, Г.** Наследимо ли е членството на съдружник в ООД? – Търговско право (Stefanov, G. Nasledimo li e chlenstvoto na sadruzhnik v OOD? – Targovsko parvo), 2017, № 1, с. 82 – авторът приема, че недопустимостта на участието на малолетни не следва да се абсолютизира. Допустимостта на участието авторът обосновава с предвидената в чл. 137, ал. 6 ТЗ възможност за участие в общото събрание на съдружниците посредством законен представител; така и **Баланов, Й.** Безвестното отсъствие. В. Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“ (Balanov, Y. Bezvestnoto otsustvie. V. Tarnovo, UI „Sv. sv. Kiril i Metodii), 2016, с. 134. Според мен от граматическото тълкуване на обсъжданата разпоредба следва, че става въпрос за законни представители на юридическите лица – съдружници, за които не е необходимо изрично писмено пълномощно. В противен случай мястото на израза „законни представители“ не следва да бъде непосредствено след „юридически лица“, а в началото на разпоредбата.

интересите на наследниците чрез гласуване на неблагоприятни за тях решения от съдружниците или акционерите, останали членове в търговските дружества след смъртта на наследодателя.

Както бе посочено по-горе, в управителните функции на управителя на незаетото наследство се включва правомощието да събира доходите на наследството. Имуществените права в обхвата на дружествените дялове и акции са правото на печалба и правото на ликвидационен дял. В ТЗ не се съдържа правило по отношение на съдружника в ООД относно това в какъв срок дружеството трябва да изплати дивидент на съответния съдружник¹². По отношение на АД чл. 247а, ал. 5 ТЗ предвижда тримесечен срок за изплащане на дивидент на акционера. Нормата е диспозитивна и определя минималния срок, като в устава на дружеството може да е предвиден друг, по-дълъг срок за изплащане на дивидента. Срокът започва да тече от деня на общото събрание, на което е гласувано разпределянето на печалбата. Не е изключена хипотеза на вземане на решение на общо събрание на акционерите за разпределяне на печалбата след настъпване на смъртта на акционера. Законът, в чл. 230, ал. 1 ТЗ изисква мнозинство от една втора от представените на общото събрание акции, освен ако в устава не е предвидено друго. По отношение на дружеството фактът на смъртта става известен от вписване в книгата на акционерите на новите обстоятелства, т.е. до този момент за АД акционер продължава да бъде починалото лице. В този случай е налице състояние на висящност. Независимо дали решение за разпределяне на печалба е взето приживе с участие на наследодателя или той е починал преди вземане на решението, печалбата по мое мнение представлява добив на наследството и като такъв следва да бъде съхраняван от управителя на наследството, за сметка на наследниците.

Управителят, макар и да не е носител на правото на членство в АД, има право на иск за заплащане на дивидент на основание чл. 181 ТЗ. Този извод следва от предвиденото в чл. 59, ал. 2 ЗН право на управителя на наследството да предявява и да отговаря по исковете за наследствените права и задължения. Правото на дивидент е имуществено право. Като такова то не е свързано пряко с личността на акционера, а следва акцията. Не са налице пречки искът за изплаща-

¹² Р. № 14 от 5.03.2010 на Варненски АС по в. т. д. № 11/2010, т.о.

нето му да бъде предявен от управителя на наследството. Това право следва да се признае на управителя и когато Общото събрание на ООД или съдружниците в персонално дружество са взели решение да се разпредели печалбата, но плащането не е било извършено.

1.3. Упражняване на права по дружествени дялове и акции в случай на безвестно отсъствие

1.3.1. Същност на безвестното отсъствие

Институтът на безвестното отсъствие е уреден в чл. 8 до чл. 13 ЗЛС (в чл. 15 ЗЛС отчасти)¹³. Проблемът касае правата и интересите на отсъстващия, неговите заветници, евентуални наследници, кредитори и прочее¹⁴. В част от доктрината се посочва, че заинтересовани от назначаване на представител на безвестно отсъстващия са неговите наследници¹⁵. По мое мнение заинтересовани са всички лица, които се намират в някакъв вид правоотношение с безвестно отсъстващия, понеже не само неговите евентуални наследници може да имат права или задължения, произтичащи от правоотношения с лицето. За да бъдат защитени тези права, чл. 8 ЗЛС предвижда възможност за заинтересованите лица да искат от районния съд да назначи представител на отсъстващия, който да го представлява, да извършва действия по управление и да се грижи за запазване интересите на лицето.

Изчезването е юридически факт от категорията на юридическите събития. Едно лице се счита за безвестно отсъстващо, когато то не се появява в мястото, което обикновено пребивава¹⁶, отсъства от това място¹⁷, не е в местожителството си или не може да се намери на неговото местоживее¹⁸. ЗЛС не изисква изчезването да

¹³ Подробен анализ на института е направен у **Баланов, Й.** Цит. съч.

¹⁴ **Тасев, С., М. Марков.** Гражданско право. Обща част. Седмо прераб. и доп. изд. С., Сиби (Tasev, S., M. Markov. Grazhdansko parvo. Obshta chast. Sedmo prerab. i dop. izd. S., Sibi), 2013, с. 91.

¹⁵ **Василев, Л.** Гражданско право. Обща част. С., Ромина (Vasilev, L. Grazhdansko parvo. Obshta chast. S., Romina), 2000, с. 106; **Пунев, Б. и др.** Граждански процесуален кодекс – Приложен коментар. Второ прераб. и доп. изд. С., Труд и право (Punev, B. i dr. Grazhdanski procesualen kodeks – Prilozhen komentar. Vtoro prerab. i dop. izd. S., Trud i pravo), 2017, с. 1441.

¹⁶ **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. С., Софи-Р (Pavlova, M. Grazhdansko parvo. Obshta chast. S., Sofi-R), 2002, с. 244.

¹⁷ **Тасев, С.** и др. Пак там.

¹⁸ **Баланов, Й.** Цит. съч., с. 23.

е станало в конкретни обстоятелства. Те могат да бъдат известни или неизвестни. За да бъде налице изчезване, е необходимо да са прекъснати абсолютно всички връзки с лицето. Безвестното изчезване поставя началото на безвестното отсъствие. За да бъде обявено едно лице за безвестно отсъстващо, е необходимо да е безвестно изчезнало продължителен период от време.

Чл. 8 ЗЛС предвижда като предпоставка за назначаване на представител да няма сведения за лицето. Това означава продължителна липса на известия както от самия безвестно отсъстващ¹⁹, така и за него. За да е налице интерес от производството по чл. 8 ЗЛС е необходимо да е налице пълна липса на сведения за лицето²⁰. За да бъде налице правно релевантно отсъствие по смисъла на чл. 8 от ЗЛС, е необходимо физическото лице да е изчезнало, т.е. да не се появява в мястото, където то обикновено пребивава, и да няма сведения за него, т.е. да липсват известия както от самия отсъстващ, така и от други лица за него – дали е жив, къде се намира²¹. Не се определя като безвестно отсъствие състояние, в което лицето не може да бъде физически открито, но има сведения за неговото състояние.

Характерно за института на безвестното отсъствие е, че възникналите до момента на изчезване на лицето правоотношения се запазват. След момента на изчезването отношения, обвързващи изчезналия, могат да възникнат и да се осъществяват посредством неговия представител.

1.3.2. Назначаване на представител на безвестно отсъстващия.

Функции и граници на представителната власт

Безвестното отсъствие създава положение на несигурност в правната сфера на отсъстващия и в отношенията с трети лица. Такива трети лица са неговите близки, евентуални наследници, заветници (ако е налице съставено и действително частно завещателно разпореждане), неговите кредитори и прочее трети лица, с които отсъстващият е встъпил в правоотношение.

¹⁹ Джеров, Ал. Гражданско право обща част. Трето прераб. и доп. изд. С., Труд и право (Dzherov, Al. Grazhdansko parvo obshta chast. Treto prerab. i dop. izd. S., Trud i pravo), с. 187 – 188.

²⁰ Р. № 2739 от 22.06.2011 на РС – Варна, по гр. д. № 5121/2011.

²¹ Р. 12.12.2010 на СРС по гр. д. № 2366/2012.

Чл. 8 ЗЛС предвижда механизъм за защита на посочените интереси чрез производството по назначаване на представител на отсъстващия. Производството е охранително и се урежда от чл. 549 – 522 ГПК. То започва по инициатива на заинтересованите лица или по иск на прокурора. Заинтересовани са тези лица, за които биха произтекли благоприятни правни последици от назначаването на представител²². Чл. 9 ЗЛС предвижда едногодишен срок, след изтичането на който лицето бива обявено за отсъстващо. Срокът започва да тече от последните сведения за лицето.

Старият Закон за лицата²³ в своя чл. 11 предвижда срок на предполагаемото отсъствие, след който заинтересованите лица могат да искат обявяване на отсъствието от съда. Според ЗЛ заинтересовани са предполагаемите наследници по закон, наследниците по завещание и лицата, които претендират права върху имотите на отсъстващия. Прави впечатление, че законът е предвиждал различна продължителност на периода на отсъствието, преди да може лицето да бъде обявено за отсъстващо от съда. Периодите са 3 и 6 години, като по-дългият период се отнася до отсъствието на лице, което е оставило пълномощник, който да управлява имотите му. Логиката на закона е, че е по-малко вероятна смъртта на онзи, който, заминавайки за някъде, оставя лице, което да се грижи за работите му във времето на отсъствието²⁴.

Представител на отсъстващия се назначава измежду неговите близки. Изключение от това правило са случаите, в които лицето има законен представител – в този случай този законен представител продължава да изпълнява представителните си функции, а наличието на такъв е пречка за назначаване на представител по чл. 8, ал. 1 ЗЛС. Друга специфична ситуация е, когато лицето има пълномощник. Съдът отново може да назначи представител, който да извършва действията извън пълномощното.

Възможностите на представителя по чл. 8, ал. 1 ЗЛС са ограничени до действия на управление и вземане на други мерки за запазване интересите на отсъстващия. Действията на управление са такива действия, които са насочени към запазване и поддържане

²² **Баланов, Й.** Цит. съч., с. 59.

²³ Обн. ДВ, бр. 273 от 17 декември 1907 г.

²⁴ **Диков, Л.** Гражданско право. Част I. Обща част. С., Правна библиотека № 2 (Dikov, L. Grazhdansko pravo, Chast I. Obshta chast. S., Pravna biblioteka), 1943, с. 174.

на имуществото, събиране на доходи, използване, изплащане на задължения, сключване на договори за наем до три години и др. такива²⁵. Действията на управление имат обект имуществото на отсъстващия. Следва да бъде съобразено дали тези действия не противоречат на императивни правни норми, или се касае за строго лични действия, за които е недопустимо да бъдат извършвани от представител²⁶.

Действията на представителя са ограничени до действия на управление. Представителят няма право да извършва действия на разпореждане като продажба, замяна, дарение, обременяване с вещни тежести, прехвърляне на ценни книги и др. Целта на назначаването на представител по чл. 8, ал. 1 ЗЛС е цялостна защита на интересите на отсъстващия. Представителят упражнява негови имуществени и неимуществени права (доколкото не са *intuitu personae*).

1.3.3. Упражняване на права по дружествени дялове и акции, чийто титуляр е безвестно отсъстващият

Хипотезата, в която безвестно отсъстващият е титуляр на дружествени дялове и акции, разкрива специфики. Те се дължат основно на различията в отделните видове дружества, произтичащи от персоналния, съответно от капиталовия им характер по смисъла на чл. 64, ал. 3 ТЗ и произтичащите от това последици относно възможността за упражняване правата на съответния съдружник или акционер, обявен за безвестно отсъстващ.

Ролята на представителя на безвестно отсъстващия съдружник или акционер до голяма степен се доближава до ролята на управителя на незаето наследство. Важно е да обърне внимание, че в разглежданата хипотеза не става въпрос за открито наследство, не и преди да бъде обявена смъртта на обявения за отсъстващ по надлежния ред. До този момент не може да става въпрос за наследство и титуляр на дяловете и акциите продължава да бъде отсъстващото лице. Целта на действията на представителя на отсъстващия, както бе посочено и по-горе в изложението, е запазване интересите на отсъстващия и на третите лица, които са в правоотношения с него, за времето на неговото безвестно отсъствие или до обявяване на неговата смърт.

²⁵ Тълкувателно решение № 91 от 1.X.1974 по гр. д. № 63/7 на ОСГК на ВКС.

²⁶ **Баланов, Й.** Цит. съч., с. 67.

По отношение на представителството на безвестно отсъстващо лице, член в търговско дружество, следва да се има предвид основното разграничение на персонални и капиталови търговски дружества. Както бе посочено и в частта, посветена на функциите на управителя на незаето наследство в персоналните дружества по смисъла на чл. 64, ал. 3 ТЗ – СД и КД, неимуществените права – правото на глас, управление и представителство, не биха могли да бъдат упражнявани от представителя на безвестно отсъстващия, понеже тези права са строго свързани с личността на титуляра на членството и не могат да бъдат упражнявани чрез представител. Строгата лична връзка с титуляра на членството произтича от персоналният характер на дружеството. В персоналните дружества личността на отделния съдружник е от съществено значение за упражняване правата, произтичащи от членственото правоотношение. Казаното дотук се отнася до неограничено отговорните съдружници в СД и КД. Както е известно, в КД освен неограничено отговорни съдружници членуват и ограничено отговорни такива. Въпреки различния вид членство, няма съществени различия във възможността за участие в дружеството чрез представителя по чл. 8 ЗЛС. Този извод следва от регламентираното в чл. 105 ТЗ правило, че управлението и представителството в СД се осъществяват от неограничено отговорните съдружници, а ограничено отговорните нямат право на управление и не могат да спират решенията на неограничено отговорните, т.е. правото на глас и управление не може да бъде предмет на представителната власт по чл. 8 ЗЛС, понеже ограничено отговорният не разполага с това право. Той има единствено право на печалба и ликвидационен дял от КД.

ООД съчетава елементи на капиталово и на персонално търговско дружество. Може ли представителят на безвестно отсъстващия съдружник в ООД да упражнява правото на глас в ОС на съдружниците? Чл. 137, ал. 4 ТЗ предвижда възможността за гласуване в ОС на съдружниците чрез представител, упълномощен с изрично писмено пълномощно. Според някои автори разпоредбата на чл. 137, ал. 6 ТЗ предоставя възможност за представителство в ОС на съдружниците освен от пълномощник, упълномощен с изрично пълномощно, още и от посочения в разпоредбата законен представител²⁷. Ако се съглася с това твърдение, следва да допусна, че за-

²⁷ Стефанов, Г. Наследимо ли е..., с. 82; Баланов, Й. Цит. съч., с. 134.

конен представител по смисъла на чл. 137, ал. 6 ТЗ е и назначеният на основание чл. 8 ЗЛС представител на безвестно отсъстващия. Съгласно разпоредбата на чл. 137, ал. 6 ТЗ „Съдружниците могат да гласуват чрез представител само при изрично писмено пълномощно освен за съдружници – юридически лица, и законни представители“. От граматическото тълкуване на тази разпоредба следва, че за законните представители на юридическите лица – съдружници, не е необходимо изрично писмено пълномощно. В противен случай мястото на израза „законни представители“ не следва да бъде непосредствено след „юридически лица“, а в началото на разпоредбата, след „при изрично писмено пълномощно“. Това налага извода, че представителят по чл. 8 ЗЛС не е легитимизиран да упражнява правото на глас в ОС на съдружниците, освен ако не е налице изрично писмено пълномощно и представителят е и пълномощник на отсъстващия по смисъла на чл. 8, ал. 4 ЗЛС.

АД, от друга страна, е чисто капиталово търговско дружество. То не се интересува от личността на отделния акционер. Още повече че в АД може да членува всякакво ФЛ без оглед дееспособността, като правата по притежаваните от акционера акции в случай на недееспособност се упражняват от законния представител на лицето. Чл. 220, ал. 1 ТЗ предвижда участието в Общото събрание на акционерите да се осъществява лично или чрез представител. Законът не поставя изискване, както при останалите видове дружества, за изрично писмено пълномощно като условие за гласуване в ОС на акционерите. Поради това приемам, че представителят по чл. 8 ЗЛС е надлежен представител по смисъла на чл. 220, ал. 1 ТЗ и следва да може да упражнява правата по акцията, включително правото на глас.

Имуществените права, произтичащи от притежаваните дялове и акции, са право на дивидент и право на ликвидационен дял. Правото на печалба може да бъде упражнено от представителя, като получи разпределената, полагаща се на съответния съдружник или акционер сума. Получаването на дивидента е действие, което може да бъде извършено от името на акционера и от друго лице. Необходимо е в гласуването за разпределяне на печалбата в персонално дружество или ООД да е участвало лицето, преди да излезне. В противен случай представителят не може да участва в гласуването. Такава пречка, както бе анализирано по-горе, не е налице относно

АД. Освен това получаването на разпределен дивидент е в интерес на отсъстващия и заинтересованите лица по смисъла на чл. 8, ал. 1 ЗЛС – евентуални наследници, заветници, кредитори, изобщо трети лица, в правоотношения с отсъстващия. А защитата на интересите на отсъстващия и третите лица се осъществява именно чрез функцията на представителя, назначен на основание чл. 8, ал. 1 ЗЛС.

Правото на ликвидационен дял в капиталовите търговски дружества и правото на стойността на дела при прекратяване на членственото правоотношение могат да се упражнят от представителя като вземане срещу съответното дружество поради същите причини, посочени относно възможността представителят да получи разпределената печалба. Необходимо е правото да е възникнало и да е изискуемо, за да може да бъде упражнено от представителя по чл. 8 ЗЛС.

§ 2. Приложение на чл. 10 и чл. 11 ЗЛС по отношение на безвестно отсъстващ титуляр на дружествени дялове и акции. Последници от безвестното отсъствие за заветниците

1. Приложение на чл. 10 и чл. 11 ЗЛС по отношение на безвестно отсъстващ титуляр на дружествени дялове и акции

Съгласно разпоредбата на чл. 10 ЗЛС „Лицата, които се явяват наследници на обявения за отсъстващ по времето, за което се отнася последното известие за него, могат да искат от съда да бъдат въведени във временно владение на имотите му“.

Необходимо е на първо място да бъде анализирано какво има предвид законодателят с използвания израз „имотите“ на отсъстващия. Струва ми се, въвеждането във владение на „имотите“ на отсъстващия има защитна функция. В подкрепа на това твърдение е и разпоредбата на чл. 11 ЗЛС, според която въведените във владение имат управителни функции, могат да събират доходите на имуществото, но не могат да се разпореждат с него. Още повече законът използва израза „при очевидна полза на отсъстващия“ като предпоставка за действията на разпореждане, които биха могли да бъдат извършени с разрешение на съда. Всички действия на наследниците, въведени във владение, следва да бъдат в полза на отсъстващия. Защитната функция би следвало да обхваща не

само недвижимостите на отсъстващия в буквалния смисъл на израза „имотите“, съдържащ се в чл. 10 ЗЛС. Продължителното безвестно отсъствие крие рискове за имуществото на отсъстващия в цялост, не само за притежаваните от него недвижими имоти. От това следва изводът, че разпоредбата на чл. 10 ЗЛС трябва да се тълкува разширително и на наследниците да бъде призната възможността да могат да искат да бъдат въведени във владение в цялото имущество на отсъстващия.

Имуществото на безвестно отсъстващия може да съдържа дружествени дялове и акции. Как изглежда въвеждането във владение по отношение на дружествените дялове на отсъстващия? Мисля, че не е възможно да се говори за владение на дружествени дялове. Те нямат материален носител. Не са нито движими вещи, нито ценни книги. Те съдържат членствени права, което още повече налага извода, че не може да бъдат владени – нямат веществен изразител, за да могат да бъдат владени. Още повече че ЗС не предвижда придобиване по давност на членствени права²⁸. От така направения анализ следва, че е практически невъзможно наследниците да получат владение върху притежаваните от отсъстващия дружествени дялове. Следователно хипотезата на чл. 10 ЗЛС е неприложима по отношение на дружествените дялове на отсъстващия.

По отношение на акциите изводите се различават. Разбира се, чл. 10 ЗЛС е приложим и наследниците могат да получат владение върху акциите само ако акциите са налични. В противен случай правата по тях се упражняват само от представителя по чл. 8 ЗЛС. Наследниците, които ще получат владение на акции по чл. 10 ЗЛС, могат да извършват само действия на обикновено управление. Тоест те няма да имат право да се разпореждат с акциите или да участват в решение на Общото събрание на акционерите, които налагат разпоредителни действия по отношение на акциите. Тоест те не биха могли да гласуват решения за обезсилване на акции, за намаляване на тяхната номинална стойност, промяна на класа на акциите и пр.

Възникването на посочените по-горе обстоятелства не се отразява върху собствеността на акцията. Евентуалният наследник, дори и получил владение върху наличната акция, респективно удостове-

²⁸ Р. по т.д. № 1987/2018 на Варненски окръжен съд – спорът касае претенция за придобиване по давност на дружествени дялове в ООД.

рение, към момента не е титуляр на акцията. Тоест получаването на владение върху акцията не е необходимо да бъде вписано в книгата на акционерите, понеже не представлява обстоятелство, подлежащо на вписване в нея. Титуляр на акцията продължава да бъде обявеното за безвестно отсъстващо лице. Наследникът, когото съдът е въвел във владение на акциите и който упражнява правото на глас по тях, следва да се легитимира пред Общото събрание на акционерите с акта на съда, издаден на основание чл. 10 ЗЛС.

2. Последици от безвестното отсъствие за заветниците и наследниците по закон

Чл. 12 ЗЛС гласи: „Заветниците и лицата, които имат права, зависещи от смъртта на отсъстващия, могат да искат да бъдат допуснати временно да се ползват от тия права“. Законът предвижда още една възможност за защита интересите на отсъстващото лице. Тази защита се изразява в упражняване на пряк надзор и вземане на охранителни мерки по отношение предмета на завета²⁹.

От разпоредбата на чл. 12 ЗЛС следват няколко извода.

На първо място, за да бъде допуснато ползването на правата, предмет на завета, е необходимо да бъде налице действително частно завещателно разпореждане, направено в полза на лицето, което сезира съда с молба по чл. 12 ЗЛС. Действителният завет е източник на процесуалната легитимация на лицето и неговия правен интерес от сезиране на съда с молба за получаване ползването върху предмета на завета. Производството е охранително и съдът се произнася с решение, с което допуска или не допуска исканото ползване. Освен действителен, заветът трябва да е бил направен преди последното известие за изчезналия, обявен за безвестно отсъстващ.

За да може съдът да уважи молбата по чл. 12, ал. 1 ЗЛС и да допусне заветника до ползване на предмета на завета, е необходимо предметът на завета да се намира в правната сфера на отсъстващия. Не е допустимо предоставяне на ползване например на вещь, предмет на завет, който е отменен изрично или чрез конклюдентни действия (разпореждане или преработване на вещта) от завещателя.

Прави впечатление, че законът говори за завет, завещание и пр., без да е налице основната предпоставка за възникване на

²⁹ Баланов, Й. Цит. съч., с. 213.

наследственоправни правоотношения – настъпване смъртта на наследодателя. Законът приравнява последиците на безвестното отсъствие с последиците на смъртта на лицето за целите на съхраняване имуществото, предмет на завета. Особеното тук е, че ползването на предмета на завета е винаги срочно и неокончателно. Предметът на завета не преминава в собственост на евентуалния заветник, а той има единствено управителни правомощия, без право да се разпорежда с него. Времето на ползване на предмета на завета е обусловено от връщането на безвестно отсъстващия или неговата смърт (съответно обявяването на смъртта по съдебен ред). В първия случай ползването следва да бъде прекратено, щом като титулярят на предмета на завета се е върнал или има данни за него. Още повече е възможно да е съставил нов завет, с който да отмени завета, основание за предоставяне ползването в производството по чл. 12 ЗЛС. Във втория случай ползването следва да се прекрати, понеже заветникът има право да иска да получи собствеността върху предмета на завета на основание частното завещателно разпореждане.

Важно е да се отбележи, че производството по чл. 12 ЗЛС може да следва по време производството по чл. 10 ЗЛС. Възможно е евентуалните наследници на безвестно отсъстващия вече да са въведени във владение в имуществото на лицето, част от което е предметът на завета по чл. 12 ЗЛС. В тази хипотеза е необходимо евентуалните наследници, въведени във владение в имуществото на отсъстващия, да предоставят ползването върху съответните вещи или права на евентуалните заветници съгласно акта на съда, постановен по чл. 12 ЗЛС.

В какво се изразява предоставянето на ползване на основание чл. 12 ЗЛС?

Отговорът на този въпрос е различен в зависимост от това какъв е предметът на завета. Предмет на завет могат да бъдат вещи – движими и недвижими, но могат да бъдат и права, вземания и пр. Както бе посочено по-горе в настоящия труд, заветът може да има за предмет дружествени дялове и акции.

По същество след решението за разпределяне на дивидент, това вече е завет на вземане и няма отношение към упражняването на правата по дяловете и акциите.

Как се реализира правото по чл. 12 ЗЛС в случай на завет на дружествен дял или акция?

При въвеждането във владение на акции заветник би могъл да упражнява правата по тях на основание решението по чл. 12 ЗЛС без никакви законови пречки. Поради чистия капиталов характер на акционерното дружество то не се интересува от конкретната личност на акционера. Макар и акционер по отношение на дружеството да остава безвестно отсъстващото лице, няма пречка правата по акцията бъдат упражнявани от лицето по чл. 12 ЗЛС. То ще се легитимира пред Общото събрание на акционерите с решението на съда по чл. 12 ЗЛС, с което бива допуснат до ползване предметът на завета – акциите в съответното дружество.

Понеже предмет на завет могат да бъдат и права, а не само вещи, е възможно предмет на завет да бъдат и безналични акции. За разлика от наследниците в хипотезата на чл. 10 ЗЛС, които не могат да бъдат въведени във владение на безналични акции, такава пречка не съществува за заветниците на безналични акции в хипотезата на чл. 12 ЗЛС. Поради това считам, че молба на заветник по чл. 12 ЗЛС с предмет ползване на безналични акции следва да бъде уважена, а съответното лице да може да се легитимира в Общото събрание на акционерите в дружество, чиито акции са безналични.

По-различно изглежда хипотезата на завет на дружествени дялове. Независимо дали става въпрос за дружествени дялове в ООД, СД и КД, мисля, че е недопустимо уважаване на молбата по чл. 12 ЗЛС за предоставяне ползването на правата по дружествения дял, предмет на завета. Имайки предвид тежестта на личностните качества на отделния съдружник и факта, че неимуществените права по дружествения дял са пряко свързани с личността на съдружника, следва изводът, че не е допустимо предоставяне на ползване на права по дружествен дял в посочените дружества. Още повече че търговският закон не предвижда възможност за упражняване на права по дружествен дял от лице, различно от съдружника или негов пълномощник, упълномощен с изрично пълномощно. Ползване на правата по дружествен дял ще може да бъде допуснато само за този заветник, на когото е предоставено и изрично писмено пълномощно за гласуване в ОС на акционерите.

Разпоредбата на чл. 12 ЗЛС е лаконична и буди редица въпроси по отношение на приложението ѝ в реалния граждански оборот.

Предвиждайки сериозни последици, уредбата се явява недостатъчна и твърде лаконична, като считам, че има нужда от доразвиване, допълване и осъвременяване, така че да отговаря на динамичността на гражданския оборот през ХХІ век. Последиците от решението на съда по чл. 12 ЗЛС могат да имат последици в различни аспекти от правната сфера, както на безвестно отсъстващия, така и на евентуалните заветници, което още повече налага осъвременяване и синхронизиране на ЗЛС с останалите граждански закони.

§ 3. Правно положение на държавата в хипотезата на преминаване на наследство на основание чл. 11 ЗН

Спор относно възможността държавата да получава наследство по завещание няма. По силата на завещателно разпореждане държавата придобива качеството наследник по завещание. В полза на държавата може да бъде направен и завет³⁰. В доктрината се обособяват две основни мнения относно правното положение на държавата при наследяване по закон.

Първото становище подкрепя тезата, че държавата приема наследството в качеството си на наследник на починалия. Приема се, че държавата представлява особен субсидиарен наследник, който се призовава в случай, че починалият няма наследници³¹. В полза на това твърдение се посочва на първо място систематичното място на разпоредбата на чл. 11 ЗН – в раздела за наследяване по закон. Излагат се твърдения против тезата за придобиване на наследството въз основа публичната власт на държавата и в полза на придобиването им посредством наследствено правопримемство. Тезата се основава още на факта, че придобиването на безстопанствено имущество представлява първичен придобивен способ, въз основа на който се придобиват само права, а при придобиването

³⁰ **Цанкова, Ц.** Завещанието в българското наследствено право. С., Наука и изкуство (Tsankova, Ts. Zaveshtanieto v balgarskoto nasledstveno pravo. S., Nauka i izkustvo), 1985, с. 106; Цанкова, Ц. и др. Закон за наследството..., с. 187; Тасев, Хр. Цит. съч., с. 142.

³¹ **Марков, М.** Прилага ли се чл. 9а от Закона за наследството и за държавата? – Собственост и право (Markov, M. Prilaga li se chl. 9a ot Zakona za nasledstvoto i za darzhavata. – Sobstvenost i pravo), 1999, № 10, с. 33. Авторът застъпва тезата, че държавата е наследник по закон. Според Цанкова, Ц. и др. (Закон за наследството, с. 196) държавата е универсален правопримемник на починалия.

на вакантно наследство е налице придобиване не само на правата на наследството, но и задълженията, включени в неговия състав³². Някои автори, подкрепящи това становище, все пак посочват, че положението на държавата е спорно. Приемането на това твърдение за правилно би довело до възникване на проблеми по отношение на други наследственоправни институти. Така например как би се приложила разпоредбата в случай на наследствена трансмисия, ако приемем, че държавата е наследник по закон³³? Или как би се приложил чл. 9а ЗН по отношение на държавата, ако тя е наследник по закон³⁴?

Второто становище застъпва тезата, че държавата не е наследник по закон и получава наследственото имущество въз основа на публичната си власт с цел предотвратяване на възможността да съществува безстопанствено имущество³⁵. В полза на това твърдение се изтъкват на първо място проблемите, които биха възникнали в случай, че държавата е наследник по закон, когато наследодателят оставя наследство, в чийто обем фигурира имущество, останало на територията на друга държава. Считаю, че това съображение не е съвсем основателно. В случай че наследодателят завещае на държавата свое имущество от чужда държава, отново възниква въпрос, чието решение следва да се търси на ниво международно право. Макар че такъв проблем действително може да възникне, следва ли да отхвърлим възможността държавата да получава наследство по завещание?

Безспорно е, че от разпоредбата на чл. 11 ЗН не може да бъде даден категоричен отговор относно правното положение на държавата при придобиване на вакантно наследство, без да бъде направен анализ на разпоредбата и на изначалната идея на законодателя, вложена в създаването ѝ. За да бъде разбран смисълът на раз-

³² Марков, М. Прилага ли се..., с. 35.

³³ Подробно Петров, В., Ст. Ставру. Наследственоправното положение на държавата по чл. 11 ЗН при наследствена трансмисия. – Норма (Petrov, V., St. Stavru. Nasledstvenopravno polozhenie na darzhavata po chl. 11 ZN pri nasledstvena transmisiya. – Norma), 2013, № 3, с. 77.

³⁴ Подробно Марков, М. Прилага ли се..., 33 – 38.

³⁵ Петров, В., Ст. Ставру. Наследственоправното положение..., с. 78; Петров, В. Наследяването и държавата. – Норма (Petrov, V. Nasledyavaneto i darzhavata. – Norma, 2013), 2013, № 6, с. 21.

поредбата, е необходимо да бъде направено езиково тълкуване на използваните изразни средства. Определяйки редовете наследници, по отношение на всеки един от тях ЗН използва глагола „наследява“/„наследяват“. Единствено по отношение на съпруга на наследодателя, за когото не е отреден специален ред, а особено субсидиарно положение, законодателят използва глагола „получава“ по отношение на наследството. Видно от разпоредбата на чл. 11 ЗН отново, и по мое мнение неслучайно, законодателят не използва „наследява“ по отношение правоприемството от държавата. Това показва, че законодателят провежда разлика между правоприемството между наследодателя и редовете наследници и между наследодателя и държавата. По отношение на държавата отново е използвана думата „получава“, а по отношение на общината „става собственост“. В подкрепа на твърдението, че волята на законодателя е държавата да не бъде третирана като наследник, е и изложеното в законопроекта на ЗН, според което, когато държавата получава наследството, тя не става наследник. Тя получава наследството не като наследник, а поради това, че няма лица, които имат правото да наследяват починалия³⁶.

Положението на държавата е по-различно от това на предвидените редове наследници и същевременно субсидиарно по отношение на общината. Тя получава имуществен комплекс от права и задължения, но не може да бъде наричана наследник, понеже на нея не се предоставят присъщите на наследник права. Така например държавата не може да упражни отказ от наследство. В действителност в чл. 61 ЗН наред с недееспособните и обществените организации е предвидена и държавата като субект, приемащ наследството по опис. Вероятно имайки предвид систематичното място на чл. 11 ЗН и разпоредбата на чл. 61 ЗН, лесно може да се стигне до извод, че идеята на законодателя е държавата да бъде третирана като наследник по закон. Според мен обаче това не е съвсем така. От създаването си ЗН следва традицията разпоредбата относно получаване на вакантното имущество от държавата да бъде разположена в раздела наследяване по

³⁶ Петров, В., Ст. Ставру. Наследственоправното положение..., 68 – 83 – в бел. под линия авторите цитират източника – Стенографски дневници на ВНС, II сесия, заседание на 19.12.1948 г.

закон. Въпросът дали това се дължи на пропуск или е с определена цел намира своя отговор в посочените по-горе мотиви на законодателя, а именно, че държавата не става наследник. Ако не бъдат взети предвид мотивите на законопроекта на ЗН, се стига до противоположен извод, който считам е неправилен и води до редица усложнения в гражданския оборот.

Потвърждение за придобиването на вакантното наследство от държавата въз основа на нейната публична власт е и изричното предвиждане в чл. 3, т. 4 ЗДС, че държавна собственост са имотите и вещите, включени в наследства, за които няма наследници по закон или по завещание, всички наследници или заветници са се отказали или са изгубили правото да ги приемат, с изключение на тези имоти и вещи, които стават общинска собственост по реда на закон. Тази разпоредба още веднъж потвърждава разпоредбата на чл. 11 ЗН и ясно разграничава придобиването на имущества на основание чл. 11 ЗН и придобиване на имущества на основание завещание като друг способ, предвиден в закон, който визира разпоредбата на чл. 3, т. 5 ЗДС. По този начин двата закона изключват възможността държавата да бъде наследник по закон.

Чл. 3, т. 4 ЗДС се доближава до разпоредбата на чл. 11 ЗН, но има и една съществена разлика, на която е важно да бъде обърнато внимание. Разпоредбата на чл. 3 ЗДС определя като държавна собственост имотите и вещите, част от вакантните наследства, като така изключва преминаването на задълженията на наследодателя към държавата. Това се обяснява от принципа за оригинерно придобиване на безстопанствените имущества, което води до придобиването им в „чист“ вид – без задължения. По този начин се приравнява положението на държавата с това на общините, предвидено в чл. 11 ЗН, в който за тях са отредени изчерпателно изброени имуществени права, които стават собственост на общината, даващи качество на общините, сходно с това на заветниците – общината получава само права, не и задължения. Това противоречие се разрешава и от чл. 61 ЗН, който предвижда приемане по опис на наследството от държавата, чиято цел е ограничаване на имуществената отговорност относно задълженията в наследствената маса, тоест освен предвидените в чл. 3 ЗДС имуществени права от

обема на наследството, към държавата преминават и задълженията³⁷, включени в наследството.

От съпоставката на разпоредбите в двата закона следва изводът, че държавата получава вакантното наследство на основание публичната си власт, а не в качеството си на наследник по закон. Същевременно обаче изричното предвиждане на правоприемство от държавата на основание чл. 11 ЗН и предвиждането на чл. 61 ЗН за приемане на наследство по опис от държавата водят до извод, че държавата е универсален правоприемник³⁸ на вакантното наследство на наследодателя и го получава в неговата цялост – права и задължения, с изключение на имуществото, за което е предвидено изрично, че става собственост на общината. На основание чл. 61 ЗН държавата отговаря за задълженията на наследството, както отговаря наследник по опис – до размера на актива на наследствената маса. По отношение на държавата не се дава срок за приемане на наследството по опис³⁹.

§ 4. Правно положение на общината в хипотезата на придобиване на собственост върху отделни имущества от обема на наследствената маса на основание чл. 11 ЗН

Изводите, до които достигат доктрината и съдебната практика относно правното положение на общината в хипотезата на чл. 11 ЗН, са по-категорични и ясни, отколкото разгледаната в т. 2 от настоящото изложение хипотеза, касаеща правното положение на държавата.

Използваните изразни средства в разпоредбата на чл. 11 ЗН навеждат на еднозначния извод, че общината не е наследник по закон на наследодателя, който няма други наследници. В първата част от разпоредбата са използвани думите – „когато няма лица“ и „когато всички наследници се откажат или изгубят правото да приемат“, с които законодателят затваря кръга на наследниците, които биха могли

³⁷ Опр. № 148 от 30.VIII.1978 по ч. гр. д. № 2436/78, II г. о. – Съдебна практика на ВС на НРБ – гражданска колегия, 1978 г. С., Наука и изкуство, 1979, достъпно в Апис; р. № 977 от 9.IV.1979 по гр. д. № 2379/78 г., I г. о. – Съдебна практика на ВС на НРБ – гражданска колегия, 1979 г. С., Наука и изкуство, 1980, достъпно в Апис.

³⁸ Р. № 75 от 30.03.2021 по гр. д. № 2832/2020, III г.о. ВКС.

³⁹ Р. № 1839 от 10.XII.1954 по гр. д. № 5912/54, I г.о. – Съдебна практика на ВС на НРБ – граждански отделения, 1954 г. С., Наука и изкуство, 1955, достъпно в Апис.

да наследят наследодателя, и същевременно предвижда субектите, които ще придобият собственост върху наследственото имущество. Разпоредбата предвижда, че определени имущества „стават собственост“ на общината, като тези имущества са изчерпателно изброени⁴⁰.

В подкрепа на твърдението, че общината не е наследник, а вещните права, които стават нейна собственост, са изчерпателно изброени в чл. 11 ЗН, е и разпоредбата на чл. 61 ЗН, която предвижда кои субекти приемат наследството задължително по опис. Това са държавата, недееспособните и обществените организации. Общините са изключени от този кръг субекти, понеже те придобиват само вещни права, без задължения от наследството. Поради тази причина законодателят е счел, че е излишно общините да бъдат предвидени сред субектите, посочени в чл. 61 ЗН, понеже общините не отговарят за наследствените задължения⁴¹. Но този извод не следва да се абсолютизира. Общината следва да носи отговорност за задълженията, възникнали във връзка с придобитите от нея вещни права. Разпоредбата на чл. 61 ЗН, изключвайки общината от субектите, задължително приемащи наследство по опис, допуска тя да отговаря в пълен размер за посоченото задължение. Подкрепа на твърдението, че вещните права в чл. 11 ЗН са изчерпателно изброени, следва и от цитирания в т. 2 от настоящото изложение текст на разпоредбата на чл. 3, т. 4 ЗДС. Разпоредбата предвижда, че държавата придобива имотите и вещите, включени в наследства, за които няма наследници по закон или по завещание, всички наследници или заветници са се отказали или са изгубили правото да ги приемат, с изключение на тези имоти и вещи, които стават общинска собственост по реда на закон. А законът, който визира последната част от разпоредбата, е именно чл. 11 ЗН и вещните права, предвидени в него.

⁴⁰ **Марков, М.** Придобиване на имущества..., с. 39; **Цанкова, Ц.** и др., Закон за наследството, с. 196.

⁴¹ Р. № 6829 от 8.06.2016 на ВАС по адм. д. № 3598/2015, III о. – според съда общината има свобода да приеме наследството по опис или направо и това е идеята на чл. 61 ЗН, в който общината не е предвидена. Не съм съгласна със съда, понеже считам, че чл. 11 ЗН изчерпателно определя кое имущество преминава към общината, а задълженията не са сред изброените обекти.

§ 5. Приложение на чл. 11 ЗН в хипотеза на наследство, в чийто състав попадат дружествени дялове и акции

Разглеждането на въпроса за приложението на чл. 11 ЗН в хипотезата на смърт на наследодател, който няма наследници или всички са се отказали, или са недостойни, смятам, е с по-скоро тероретично, отколкото практическо значение. Вероятността за възникване на такава ситуация е изключително малка, но все пак е възможно. Това би било потвърждение за оскъдността на уредбата на наследяване на дружествени дялове и акции и необходимостта от законодателни промени най-вече относно задължителното съдържание на дружествения договор.

Несъмнено, както бе подробно и неколкократно изложено по-рано в изложението, дружествените дялове в ООД и акциите в АД влизат в състава на наследствената маса. Разпоредбата на чл. 11 ЗН би намерила приложение, в случай че в дружествения договор, съответно в устава, не са предвидени последиците при смърт на съдружник/акционер по отношение на притежаваните от него дружествени дялове и акции приживе. В този случай приложението на разпоредбата чл. 11 ЗН повдига въпросите: Удържавата ли преминават дружествените дялове и акции или стават собственост на общината? Как се упражняват правата по придобитите дялове и акции от съответния титуляр? Могат ли държавата или общината да придобият качество съдружник или акционер на основание чл. 11 ЗН?

Вещните права, придобивани от общината, на чиято територия се намират, съгласно разпоредбата на чл. 11 ЗН са движимите вещи, жилищата, ателиетата и гаражите, както и парцелите и имотите, предназначени предимно за жилищно строителство. Изброяването е изчерпателно и останалото имущество, част от наследството, преминава към държавата.

С цел пълнота на анализа е необходимо отново накратко да бъде разгледан вещественият характер на наличните акции (ценни книги). Акциите могат да бъдат разглеждани като движими вещи, но без да се слага знак за равенство между акции и движима вещь по смисъла, който вещното право влага в понятието. Още повече чл. 78, ал. 1 ЗС разграничава движимите вещи и ценните книги. Под „вещ“ законодателят разбира движима вещь, което означава, че

правилото не се прилага по отношение на ценните книги, съответно акциите. От това уточнение следва и изводът, че правилно някои автори характеризират акцията като особена движима вещ⁴².

От тази гледна точка логически следва, че като движими вещи, макар и особени такива, поради факта, че материализират освен право върху самата вещ – ценна книга, още и други права – в случая на ценната книга акция – право на глас, дивидент и т.н., следва изводът, че съгласно разпоредбата на чл. 11 ЗН акциите следва да стават собственост на съответната община, на чиято територия се намират⁴³. Те стават собственост на общината по силата на закона, без да са необходими други действия във връзка със смяната на притежанието им.

Ако изложеното дотук бъде прието за правилно, ще следва изводът, че дружествените дялове в търговски дружества преминават към държавата, в хипотезата на чл. 11 ЗН. Това води до нелогичен правен резултат⁴⁴. В единия случай дялове в търговско дружество преминават към държавата, а в другия акциите преминават към общината, единствено поради причината, че вторите са материализирани в документ, притежаващ характеристиките на движима вещ.

За да бъде предотвратен подобен нелогичен резултат, е необходимо да бъдат направени алтернативно две законодателни промени.

Първата от тях (промяната, която в най-голяма степен би ограничила проблемите в наследяването на дружествени дялове и ак-

⁴² Павлова, М. Цит. съч., с. 399 – 400; Колев, Н. Търговски дружества. Синтез и коментар на практиката на ВС и на ВКС. С., Труд и право (Kolev, N. Targovski družhestva. Sintez i komentar na praktikata na VS i na VKS, S., Trud i pravo), 2021, с. 633; Александров, Ал. Въпроси на придобиването на собствени акции и защитата на кредиторите. – Търговско право (Alexandrov, Al. Vaprosi na pridobivaneto na sobstveni akcii i zashtitata na kreditorite. – Targovsko pravo), 2012, № 1, с. 81; Александров, Ал. Особености на обратното изкупуване на привилегировани акции по търговския закон. – Съвременно право (Alexandrov, Al. Osobenosti na obratno izkupuvane na privilegiovani akcii po targovskia zakon. – Savremenno pravo), 2012, № 1, с. 63.

⁴³ Обратно Марков, М. Придобиване на имущества от общините..., с. 41 – според автора ценните книги, когато са поименни или на заповед, както и правата по тях, ще се придобият от държавата. Той предлага съответната законодателна промяна в чл. 11 ЗН по отношение на ценните книги.

⁴⁴ Така и Цанкова, Ц. и др. Закон за наследството, с. 203.

ции) е необходимостта да бъде направена промяна в задължителното съдържание на дружественния договор, предвидено в чл. 115 ТЗ, като бъде вменено задължение на учредителите да предвидят съдбата на дружествените дялове в случай на смърт на съдружник в ООД. Такава промяна може да се изразява в създаване на нова точка 9, която да гласи „последниците от смъртта на съдружник по отношение на притежаваните от него дялове и възможността за приемане на неговите наследници като съдружници в дружеството, както и последниците от смъртта на съдружника по отношение на притежаваните от него дялове, в случай че няма наследници“. По този начин, в унисон с останалите разпоредби на закона по отношение на ООД, ще се запази принципното положение за винкулираността на дяловете и ще бъде ограничена възможността от възникване на практически проблеми в случай на смърт на съдружник.

Другата възможна законодателна промяна е в чл. 11 ЗН, в който изрично да бъде предвидено у кого преминават дружествените дялове и акции в търговски дружества. Най-логично ми се струва двата вида участие в търговско дружество да бъдат съсредоточени в единия от двата субекта, предвидени в чл. 11 ЗН – например у общината. Понеже изброяването е изчерпателно, за да бъде еднозначен изводът, че общината става техен титуляр, е необходимо те да бъдат изрично предвидени в разпоредбата.

Настоящата разпоредба, както изложих по-горе, води до извода, че акциите преминават към общината в качеството им на особени движими вещи, а дружествените дялове към държавата.

Преминаването на имущество към държавата на основание чл. 11 ЗН няма за цел нейното обогатяване, а ограничаване на възможността от съществуване на безстопанствено имущество.

Както бе посочено, държавата няма качеството на наследник по закон. Макар и на основание чл. 11 ЗН дружествените дялове да преминават към нея, тя получава само равностойността на дела на починалия, но не и членството. Членственото правоотношение е комплексно правоотношение и съдържа в себе си редица неимуществени права, които са лични и ненаследими. Невъзможността членството в ООД да бъде наследено представлява трайна съдебна практика и същевременно намира потвърждение и в доктрината. С някои изключения авторите са единодушни, че при невъзможност

едно лице да бъде прието за съдружник в ООД на него се изплаща стойността на дела на починалия⁴⁵.

От друга страна, членството в АД е наследимо. Би следвало на основание чл. 11 ЗН общината да може да придобива и правото на членство, придобивайки собствеността върху акцията. Наследяването на акцията води поначало до наследяване на членственото правоотношение и встъпване в едно съществуващо вече членствено правоотношение, а не създаване на ново такова по отношение на новия акционер в лицето на наследника. Наличието на неимуществени елементи в членственото правоотношение не е пречка членството в акционерно дружество да бъде наследимо на общо основание⁴⁶. Всичко това обаче е приложимо, когато наследник на акцията е гражданскоправен субект – физическо или юридическо лице. Съгласно разпоредбата на чл. 136, ал. 3 КРБ общината също е юридическо лице, но въпреки това не би могла да придобие членството в АД на основание наследяване.

На първо място, съгласно разпоредбата на чл. 5 от Закона за публичните предприятия основен принцип е държавата/общината да участват в публични предприятия, когато това налага общественият интерес, с цел 1. да се елиминират съществуващи пазарни

⁴⁵ Така р. № Ф-129 от 15.07.1997 по ф. д. № 81/97, V г. о., ВКС; р. № 376 от 12.06.2007 по т. д. № 149/2007, ТК, ВКС; **Таков, Кр.** Наследяване на дялове в ООД, – Пазар и право (Takov, K. Nasledyavane na dyalove v OOD. – Pazar i pravo), 1999, 5 – 12; **Бобатинов, М. и др.**, Коментар на Търговския закон, С., Феней (Bobatinov, M. Komentar na targovskiya zakon, S., Feneya), 1998, с. 45. Обратен **Стефанов, Г.** Наследимо ли е членството..., 71 – 83 – според автора чл. 129, ал. 1 ТЗ говори за дружествен дял в широкия смисъл на думата, т.е. се наследява членство, аналогично на прехвърляне на дружествен дял приживе, когато заедно с дружествения дял се придобива членството; р. № 6 от 11.02.2013 по т.д. 45/2012 – ОС Ст. Загора; Опр. № 232 от 29.03.2002 по ч. гр. д. № 173/2002, V г. о. ВКС; р. № 295 от 20.06.2006 по т. д. № 863/2005, II т.о. ВКС.

⁴⁶ **Голева, П.** Наследяване и делба на налични поименни акции, 2020 (Goleva, P. Nasledyavane i delba na nalichni poimenni akcii – <https://news.lex.bg>); Станева, А. Наследяване на членствени права в кооперации, АД и ООД, – Пазар и право (Staneva, A. Nasledyavane na chlenstveni prava v kooperacii, AD i OOD. – Pazar i pravo), 1997, № 4 – според автора наследяване на членството е налице само при същинските капиталови дружества. За разликата между „възникване на членство“ и „придобиване на членство“ вж. **Ланджев, Б.** Правото на членство в акционерното дружество. С., Труд и право (Landzhev, B. Pravoto na chlenstvo v aktsionerno druzhestvo. S., Trud i pravo), 2000, с. 122; **Балтов, Р.** Наследяване и завет на безналични акции. – Търговско и облигационно право (Baltov, R. Nasledyavane i zavet na beznalichni akcii, – Targovsko i obligacionno pravo), 2015, № 1, с. 15 – 24.

дефекти; 2. да се предоставят стоки или услуги от стратегическо значение или такива, свързани с националната сигурност или развитие; 3. да се управлява стратегическо за държавата имущество. Целта на чл. 11 ЗН е съвсем друга – ликвидация на имуществото на лице, останало без наследници. Допускането на участие на държавата в търговско дружество в случай на преминаване на дружествени дялове към нея на основание чл. 11 ЗН е в разрез с целите, поради които се допуска участие на държавата в публични предприятия. Още повече че законът говори за създаване на предприятие с държавно или общинско участие, като никъде не се споменава възможност за наследяване на такова.

Наследяването на дялове и акции се изключва и от правното положение на държавата и общината в хипотезата на чл. 11 ЗН – не са наследници на наследодателя, а субекти с особено правно положение, към които преминава вакантното наследство по силата на закона. От това следва, че членство в търговско дружество държавата или общината биха могли да придобият посредством продажба на дялове и акции, но не и чрез наследяване.

Посочените по-горе законодателни промени в разпоредбата на чл. 11 ЗН все пак ще допринесат за изясняване на въпроса към кого от двата субекта – държавата или общината, следва да премине равностойността на участието в ООД.

Последицата за ООД, в случай че няма изрично предвидени правила в дружествения договор и се стигне до приложение на хипотезата на чл. 11 ЗН, следва да бъде намаляване на капитала на дружеството. Чл. 149, ал. 3, т. 2 ТЗ, който визира намаляване на капитала чрез връщане на дела на прекратилия участието си съдружник, следва да намери приложение и в обсъждания тук случай. Смъртта на съдружник е основание за прекратяване на членство (чл. 125, ал. 1, т. 1 ТЗ). „Връщане“ на дела в буквалния смисъл на понятието не би могло да бъде извършено, понеже не съществува субект, на когото да бъде върнат съответният дял. Разпоредбата на чл. 149, ал. 3, т. 2 ТЗ не посочва изрично основанията за прекратяване на членство, което ще доведе след себе си намаляване на капитала. Тоест всяко прекратяване на членство в ООД, включително на основание смърт на съдружника, следва да доведе до намаляване на капитала на основание цитираната разпоредба, освен ако дяловете на починалия съдружник не бъдат поети от остана-

лите съдружници или не бъде приет друг съдружник на негово място, който да поеме освободените дялове и внесе съответната им вноска в капитала.

Притежаването на акция включва в себе си имущественото право на дивидент и на ликвидационен дял. Изгубване на притежанието върху акциите води до изгубване и на правата по акцията. Правото на ликвидационен дял възниква при ликвидация на дружеството. Тоест към момента на смъртта на акционера правото на ликвидационен дял няма да е възникнало, освен ако дружеството не е било в процедура по ликвидация. Правото на дивидент, следващо акцията, възниква след вземане на решение за разпределяне на дивидент. От този момент акционерът има право да получи печалбата, съответстваща на притежаваните от него акции. Такова право ще има и неговият наследник, получаващ акциите в наследство. Какви са последиците от придобиване на акции в АД от общината, на основание чл. 11 ЗН, щом като стигнах до извода, че на основание чл. 11 ЗН общината не може да придобие членство в акционерно качество? Считам, че последиците за общината ще бъдат придобиване на стойността на имуществените права по акцията, ако те са възникнали. Тоест ако приживе е взето решение за разпределяне на дивидент, но акционерът почине преди фактическото получаване на сумата, следва сумата да премине в полза на общината. Съответно, ако дружеството е в производство по ликвидация, на общината ще се полага съответният ликвидационен дял. Ако дружеството не е в производство по ликвидация, Общината като наследник, който не може да придобие членство в дружеството, ще има правото да получи съответния дял от имуществото на дружеството.

Какви ще бъдат последиците за дружеството в тази хипотеза? Следва ли капиталът на дружеството да бъде намален? Намаляването на капитала не е задължителна последица от прекратяване на членството на акционер поради смърт и липса на наследници, които да встъпят в него. Макар и при различна фактическа обстановка, смятам, че ситуацията следва да се развие, както при изключването на акционер. Акционерът губи акциите си и направените вноски, акциите се обезсилват и унищожават, а дружеството придобива акциите на прекратилия участието си акционер и предлага нови ак-

ции на мястото на обезсилените⁴⁷. Разбира се, дружеството може да вземе решение за намаляване на капитала на основание чл. 199, ал. 1 ТЗ, без да предлага нови акции на мястото на прекратилия участието си поради смърт акционер. Такова решение дружеството може да вземе и при изтичане на срока за придобиване от трети лица на новоемитираните акции на основание чл. 187а, ал. 5 във връзка с ал. 4 ТЗ.

Заклучение

Сложността на проблема, предмет на настоящото изложение, изисква съществени законодателни изменения, предложени и обосновани по-горе. Измененията в нормата на чл. 11 ЗН и чл. 115 ТЗ считам, че ще доведат до улеснено правоприлагане и ограничаване на проблемите, възникващи в хипотезата на смърт на съдружник или акционер в ООД, съответно в АД, който няма наследници.

⁴⁷ За обратното придобиване на акции при изключване на акционер вж. **Александров, Ал.** Придобиване на собствени акции от акционерно дружество по Търговския закон. С., Апис (Alexandrov, Al. Pridobivane na sobstveni akcii ot aktzionerno druzhestvo po targovskiq zakon. S., Apis), 2015, с. 141.